

non vult, & quod non continetur sub ordine quem statuit rebus. Et quia potentia intelligitur ut exequens, voluntas autem ut imperans, & intellectus, & sapientia ut dirigens; quod attribuitur potentia secundum se considerata, dicitur Deus posse secundum potentiam absolutam; & hujusmodi est omne illud in quo potest salvari ratio entis, ut supra dictum est (art. 3. hujus quæst.) quod autem attribuitur potentia divinæ, secundum quod exequitur imperium voluntatis iustæ, hoc dicitur Deus posse facere de potentia ordinata. Secundum hoc ergo dicendum est, quod Deus potest alia facere de potentia absoluta quam quæ præcivit, & præordinavit se facturum; non tamen potest esse quod aliqua faciat quæ non præciverit, & præordinaverit se facturum: quia ipsum facere subiacet præcipienti, & præordinationi, non autem ipsum posse, quod est naturale. Ideo enim Deus aliquid facit, quia vult, non tamen ideo potest quia vult, sed quia talis est in sui natura.

Ad secundum dicendum, quod Deus non debet aliquid alicui nisi sibi. Unde cum dicitur, quod Deus non potest facere nisi quod debet, nihil aliud significatur nisi quod Deus non potest facere, nisi quod ei est conveniens & iustum. Sed hoc quod dico conveniens, & iustum potest intelligi dupliciter. Uno modo sic quod hoc quod dico conveniens, & iustum, prius intelligatur conjungi cum hoc verbo est, ita quod restringatur ad standum pro presentibus, & sic referatur ad potentiam; & sic falsum est, quod dicitur: est enim sensus: Deus non potest facere nisi quod modo conveniens est, & iustum. Si vero prius jungatur cum hoc verbo potest (quod habet vim ampliandi) & postmodum cum hoc verbo est, significabitur quoddam præsens, & confusum; & erit locutio vera sub hoc sensu: Deus non potest facere nisi id quod si faceret, esset conveniens, & iustum.

Ad tertium dicendum, quod licet iste cursus rerum sit determinatus istis rebus quæ nunc sunt; non tamen ad hunc cursum limitatur divina sapientia, & potestas. Unde licet istis rebus quæ nunc sunt, nullus alius cursus esset bonus, & conveniens; tamen Deus posset alias res facere, & alium eis imponere ordinem,

ARTICULUS VI. 155

Utrum Deus possit meliora facere ea quæ facit.

I. dist. LXIV. art. 1. 2. 3. & III. dist. XLII. quæst. 1. art. 2. quæst. 2. ad 2. & 3. & pot. quæst. 111. art. 16. ad 17.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod Deus non possit meliora facere ea quæ facit. Quicquid enim Deus facit, potentissime,

& sapientissime facit. Sed tanto fit aliquid melius quanto fit potentius, & sapientius. Ergo Deus non potest aliquid facere melius quam facit.

2. Præterea. Augustinus contra Maximinum (Lib. III. cap. vi. ad fin.) sic argumentatur. Si Deus potuit, & noluit generare Filium sibi æqualem, invidus fuit: eadem ratione si Deus potuit res meliores facere quam fecerit, & noluit; invidus fuit. Sed invidia est omnino relegata à Deo. Ergo Deus unumquodque fecit optimum: non ergo Deus potest aliquid facere melius quam fecit.

3. Præterea. Id quod est maxime, & valde bonum, non potest melius fieri, quia maximo nihil est majus. Sed, sicut Augustinus dicit in Enchir. (cap. x.) *bona sunt singula quæ Deus fecit, sed simul universa valde bona, quia ex omnibus consistit universitate admirabilis pulchritudo.* Ergo bonum universi non potest melius fieri à Deo.

4. Præterea. Homo Christus est plenus gratia, & veritate, & Spiritum habet non ad mensuram & sic non potest esse melior. Beatus quoque etiam creata dicitur esse summum bonum; & sic non potest esse melius. Beata etiam Virgo Maria est super omnes choros Angelorum exaltata; & sic non potest esse melior. Non igitur omnia quæ fecit Deus, potest facere meliora.

Sed contra est quod dicitur ad Ephes. 111. 20. quod *Deus potest omnia facere abundantius quam petimus, aut intelligimus.*

Respondetur dicendum, quod bonitas alicujus rei est duplex. Una quidem quæ est de essentia rei, sicut esse rationale est de essentia hominis; & quantum ad hoc bonum Deus non potest facere. Aliquam rem meliorem quam ipsa sit: licet possit facere aliquam aliam ea meliorem; sicut etiam non potest facere quaternarium majorem, quia si esset major, iam non esset quaternarius, sed alius numerus: sic enim se habet additio differentie substantialis in definitionibus, sicut additio unitatis in numeris, ut dicitur VIII. Metaph. (tex. 10.)

Alia bonitas est quæ est extra essentiam rei, sicut bonum hominis est esse virtuosum, vel sapientem; & secundum tale bonum potest Deus res à se factas facere meliores. Simpliciter autem loquendo qualibet re à se facta potest Deus facere aliam meliorem.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur Deum posse aliquid facere melius quam facit, si ly melius sit nomen, verum est: qualibet enim re potest facere aliam meliorem. Eandem vero potest facere meliorem quodammodo, & quodammodo non, sicut dictum est (in corp. artic.) Si vero ly melius sit adverbium, & importet modum ex parte facientis, sic Deus non potest facere melius quam sicut facit: quia non potest facere ex majori sapientia, & bonitate. Si autem importet modum ex parte facti, sic

sic potest facere melius: quia potest dare rebus à se factis meliorem modum, essendi quantum ad accidentalia, licet non quantum ad essentialia.

Ad secundum dicendum, quod de ratione filii est quod adæquetur patri, cum ad perfectum venerit; non est autem de ratione creaturæ alicujus quod sit melior quam à Deo facta est. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum, quod Universum (suppositis istis rebus) non potest esse melius propter decentissimum ordinem his rebus attributum à Deo, in quo bonum Universi consistit. Quorum si unum aliquid esset melius, corrumpere tur proportio ordinis; sicut si una corda plus debito inenderetur, corrumpere tur citharæ melodia. Posset tamen Deus alias res facere, vel alias addere istis rebus factis: & sic esset illud Universum melius.

Ad quartum dicendum, quod humanitas Christi ex hoc quod est unita Deo, & beatitudo creata ex hoc quod est fructus Dei, & beata Virgo ex hoc quod est mater Dei, habent quandam dignitatem infinitam ex bono infinito, quod est Deus: ex hac parte non potest aliquid fieri melius eis; sicut non potest aliquid melius esse Deo.

QUÆSTIO XXVI.

De divina beatitudine.

VECTIGESIMA

in quatuor articulos divisa.

ULtimo autem post considerationem eorum quæ ad divinæ essentia unitatem pertinent, considerandum est de divina beatitudine: & circa hoc quaeruntur quatuor.

Primo, utrum beatitudo Deo competat.

Secundo, secundum quid dicitur Deus esse beatus, utrum secundum actum intellectus.

Tertio, utrum ipse sit essentialiter beatitudo cujuslibet beati.

Quarto, utrum in ejus beatitudine omnis beatitudo includatur.

ARTICULUS I. 156

Utrum beatitudo Deo competat.

Inf. quæst. LXI. art. 4. cor. & II. dist. 1. quæst. unic. art. 2. ad 4. & dist. xv. quæst. 111. art. 3. ad 1. & I. con. cap. c. & c.

AD primum sic proceditur. Videtur quod beatitudo Deo non conveniat. Beatitudo enim secundum Boetium in IV. de Consol. (prof. 11. parum à princ.) est *status omnium bonorum aggregatione perfectus.* Sed aggregatio bonorum non habet locum in Deo, sicut nec

S. Th. Oper. Tom. I.

compositio. Ergo Deo non convenit beatitudo. 2. Præterea. Beatitudo, sive felicitas est præmium virtutis; secundum Philosophum in I. Ethicor. (cap. 12. paulo à princ.) Sed Deo non convenit præmium, sicut nec meritum. Ergo nec beatitudo.

Sed contra est quod dicit Apostolus IV ad Timoth. ultim. 3. *Quem scis temporibus ostendit Deus beatus, & solus potens, Rex regum, & Dominus dominantium.*

Respondetur dicendum, quod beatitudo maxime Deo competit. Nihil enim aliud sub nomine beatitudinis intelligitur nisi bonum perfectum intellectualis naturæ, cuius est suam sufficientiam cognoscere in bono quod habet, & cui competit ut ei contingat aliquid vel bene, vel male, & sit suarum operationum domina. Utrumque autem istorum excellentissime Deo convenit, scilicet perfectum esse, & intelligentem. Unde beatitudo maxime convenit Deo.

Ad primum ergo dicendum, quod aggregatio bonorum est in Deo, non per modum compositionis, sed per modum simplicitatis: quia quæ in creaturis multiplicata sunt, in Deo præexistunt simpliciter, & unice, ut supra dictum est (quæst. 14. artic. 2. & quæst. xv. artic. 4.)

Ad secundum dicendum, quod esse præmium virtutis accidit beatitudini, vel felicitati, in quantum aliquis beatitudinem acquirit; sicut esse terminum generationis accidit enti, in quantum exit de potentia in actum. Sicut igitur Deus habet esse, quamvis non generetur; ita habet beatitudinem, quamvis non mereatur.

ARTICULUS II. 157

Utrum Deus dicatur beatus secundum intellectum.

II. dist. xvi. art. 2. cor.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod Deus non dicatur beatus secundum intellectum. Beatitudo enim est summum bonum. Sed bonum dicitur in Deo secundum essentiam; & bonum respicit esse secundum essentiam, secundum Boetium in Lib. de hebdom. (sive in Lib. Av. omne quod est, bonum sit.) Ergo & beatitudo dicitur in Deo secundum essentiam, & non secundum intellectum.

2. Præterea. Beatitudo habet rationem finis. Finis autem est obiectum voluntatis, sicut & bonum. Ergo beatitudo dicitur in Deo secundum voluntatem, & non secundum intellectum.

Sed contra est quod Gregorius dicit XXXII. Moralium (cap. vii. in princ. super illud Job xl. *Circunda tibi decorem.*) *Iste gloriosus est, qui dum se ipsa persequitur, accendit laudis indicem.*

T

gens

dum intelligibilis verbi processionem. Sed relationes; quæ consequuntur operationem intellectus; sunt relationes rationis. Ergo paternitas; & filio; quæ dicuntur in divinis secundum generationem; sunt relationes rationis tantum.

Sed contra est quod pater non dicitur nisi à paternitate; & filius à filiatione. Si igitur paternitas; & filio non sunt in Deo realiter; sequitur quod Deus non sit realiter pater; aut filius; sed secundum rationem intelligentiæ tantum: quod est hæresis Sabelliana.

Respondeo dicendum; quod relationes quædam sunt in divinis realiter.

Ad cuius evidentiam considerandum est quod solum in his quæ dicuntur ad aliquid; inveniuntur aliqua secundum rationem tantum; & non secundum rem: quod non est in aliis generibus: quia alia genera; ut quantitas; & qualitas; secundum propriam rationem significant aliquid alicui inhaerens. Ea vero quæ dicuntur ad aliquid; significant secundum propriam rationem solum respectum ad aliud. Qui quidem respectus aliquando est in ipsa natura rerum; utpote quando aliquæ res secundum suam naturam ad invicem ordinatæ sunt; & invicem inclinationem habent: & huiusmodi relationes oportet esse reales; sicut in corpore gravi est inclinatio; & ordo ad locum medium: unde respectus quidam est in ipso gravi respectu loci medi: & similiter est de aliis huiusmodi. Aliquando vero respectus significatus per ea quæ dicuntur ad aliquid; est tantum in ipsa apprehensione rationis conferentis unum alteri; & tunc est relatio rationis tantum; sicut cum comparat ratio hominem animal ut speciem ad genus.

Cum autem aliquid procedit à principio eiusdem naturæ; necesse est quod ambo; scilicet procedens; & id à quo procedit; in eodem ordine convenient; & sic oportet quod habeant reales respectus ad invicem. Cum igitur processionem in divinis sint in identitate naturæ; ut ostensum est (quæst. præc. art. 2. & 4.) necesse est quod relationes quæ secundum processionem divinas accipiuntur; sint relationes reales.

Ad primum ergo dicendum; quod ad aliquid dicitur omnino non prædicari in Deo secundum propriam rationem eius quod dicitur ad aliquid; inquantum scilicet propria ratio eius quod ad aliquid dicitur; non accipitur per comparationem ad illud cui inest relatio; sed per respectum ad alterum. Non autem per hoc excludere voluit quod relatio non esset in Deo; sed quod non prædicaretur per modum inhaerentis secundum propriam relationis rationem; sed magis per modum ad aliud se habentis. Ad secundum dicendum; quod relatio quæ importatur per hoc nomen idem; est relatio

(a) Ali. & quæ;

rationis tantum; si accipiatur simpliciter idem: quia huiusmodi relatio non potest consistere nisi in quodam ordine; quem ratio advenit alicuius ad se ipsum secundum aliquas eius duas considerationes. Secus autem est; cum dicuntur aliqua eadem esse non in numero; sed in natura generis; sive speciei. Boetius igitur relationes quæ sunt in divinis; assimilat relationi identitatis; non quantum ad omnia; sed quantum ad hoc solum quod per huiusmodi relationes non diversificatur substantia; sicut nec per relationem identitatis.

Ad tertium dicendum; quod cum creatura procedat à Deo in diversitate naturæ; Deus est extra ordinem totius creaturæ; nec ex eius natura est eius habitudo ad creaturam; non enim producit creaturam ex necessitate suæ naturæ; sed per intellectum; & per voluntatem; ut supra dictum est (quæst. xix. art. 3. & 4. & quæst. xiv. art. 8.) Et ideo in Deo non est realis relatio ad creaturam; sed in creaturis est realis relatio ad Deum: quia creaturæ continentur sub ordine divino; & in earum natura est quod dependeat à Deo. Sed processionem divinarum sunt in eadem natura. Unde non est similis ratio.

Ad quartum dicendum; quod relationes quæ consequuntur solam operationem intellectus; in ipsis rebus intellectus sunt relationes rationis tantum; quia scilicet eas ratio advenit inter duas res intellectas. Sed relationes quæ consequuntur operationem intellectus; (a) quæ sunt inter verbum intellectualiter procedens; & illud à quo procedit; non sunt relationes rationis tantum; sed rei: quia & ipse intellectus; & ratio est quædam res; & comparatur realiter ad id quod procedit intelligibiliter; sicut res corporalis ad id quod procedit corporaliter. Et sic paternitas; & filio sunt relationes reales in divinis.

ARTICULUS II. 166.

Utrum relatio in Deo sit idem quod sua essentia.

I. dist. xxxiii. art. 1. & IV. con. xiv. & par. quæst. viii. art. 2. & quæst. vi. art. 1. & op. cap. l. l. lv. & lviii. & op. quæst. vi. & lo. xvii. lect. 4. fin.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod relatio in Deo non sit idem quod sua essentia. Dicit enim Augustinus in V. de Trin. (cap. v. in princ.) quod non omne quod dicitur in Deo; dicitur secundum substantiam: dicitur enim ad aliquid; sicut pater ad filium. Sed hæc non secundum substantiam dicuntur. Ergo relatio non est divina essentia.

2. Præterea; Augustinus dicit VII. de Trin. (cap. ...)

(cap. 1. à med.) Omnis res quæ relative dicitur; est etiam aliquid excepto relativo; sicut homo dominus; & homo servus. Si igitur relationes aliquæ sunt in Deo; oportet esse in Deo aliquid aliud præter relationes. Sed hoc aliud non potest esse nisi essentia. Ergo essentia est aliud à relationibus.

3. Præterea. Esse relativi est ad aliud se habere; ut dicitur in Prædicamentis (in cap. ad aliquid.) Si igitur relatio sit ipsa divina essentia; sequitur quod esse divinæ essentia sit ad aliud se habere; quod repugnat perfectioni divini esse; quod est maxime absolutum; & per se subsistens; ut supra ostensum est (quæst. 111. art. 4. & quæst. xv. art. 2.) Non igitur relatio est ipsa essentia divina.

Sed contra. Omnis res quæ non est divina essentia; est creatura. Sed relatio realiter competit Deo. Si ergo non est divina essentia; erit creatura; & ita non erit adoratio latræ exhibenda; contra quod in præfatione cantatur: Unius personis proprietat; & in essentia unitat; & in maiestate adoratur equalitat.

Respondeo dicendum; quod circa hoc dicitur Gilbertus Porretanus errasse; sed errorem suum postmodum in Rhemeni Concilio revocasse. Dixit enim; quod relationes in divinis sunt assistentes; sive extrinsecus affixæ.

Ad cuius evidentiam considerandum est quod in quolibet nova generum accidentis est duo considerare. Quorum unum est esse; quod competit unicuique ipsorum; secundum quod est accidens; & hoc communiter in omnibus est inesse subjecto; accidentis enim esse est inesse.

Aliud quod potest considerari in uno quoque; est propria ratio unicuiqueque illorum generum. Et in aliis quidem generibus à relatione; utpote quantitate; & qualitate; etiam propria ratio generis accipitur secundum comparationem ad subjectum: nam quantitas dicitur mensura substantiæ; qualitas vero dispositio substantiæ. Sed ratio propria relationis non accipitur secundum comparationem ad illud in quo est; sed secundum comparationem ad aliquid extra.

Si igitur consideremus etiam in rebus creatis relationes secundum id quod relationes sunt; sic inveniuntur esse assistentes; non intrinsecus affixæ; quasi significantes respectum quodammodo contingentem ipsam rem relatum; prout ab ea tendit in alterum. Si vero consideretur relatio; secundum quod est accidens; sic est in hærens subjecto; & habens esse accidentale in ipso.

Sed Gilbertus Porretanus consideravit relationem primo modo tantum.

Quidquid autem in rebus creatis habet esse accidentale; secundum quod transfertur in Deum; habet esse substantiale: nihil enim est in Deo ut accidens in subjecto; sed quicquid est in Deo;

est eius essentia. Sic igitur ex ea parte quæ relatio in rebus creatis habet esse accidentale in subjecto; relatio realiter existens in Deo habet esse essentia divinæ; idem omnino ei existens. In hoc vero quod ad aliquid dicitur; non significatur aliqua habitudo ad essentiam sed magis ad suum oppositum. Et sic manifestum est quod relatio realiter existens in Deo est idem essentia secundum rem; & non differt nisi secundum intelligentiæ rationem; prout in relatione importatur respectus ad suum oppositum; qui non importatur in nomine essentia. Patet ergo quod in Deo non est aliud esse relationis; & essentia; sed unum & idem.

Ad primum ergo dicendum; quod verba illa Augustini non pertinent ad hoc quod paternitas; vel alia relatio; quæ est in Deo secundum esse suum; non sit idem quod divina essentia; sed quod non prædicatur secundum modum substantiæ; ut existens in eo de quo dicitur; sed ut ad alterum se habens. Et propter hoc dicuntur duo tantum esse prædicamenta in divinis: quia alia prædicamenta important habitudinem ad id de quo dicuntur; tam secundum suum esse; quam secundum proprii generis rationem. Nihil autem quod est in Deo; potest habere habitudinem ad id in quo est; vel de quo dicitur; nisi habitudinem identitatis: propter summam Dei simplicitatem.

Ad secundum dicendum; quod sicut in rebus creatis; in illo quod dicitur relative; non solum est invenire respectum ad alterum; sed etiam aliquid absolutum; ita & in Deo; sed tamen aliter; & alter: Nam id quod invenitur in creatura præter id quod continetur sub significatione nominis relativi; est alia res; in Deo autem non est alia res; sed una & eadem: quæ non perfecte exprimitur relationis nomine quasi sub significatione talis nominis comprehensa. Dicitur enim supra (quæst. xiii. per totam; & art. 2. præcipue); cum de divinis nominibus agebatur; quod plus continetur in perfectione divinæ essentia quam aliquid nomine significari possit. Unde non sequitur quod in Deo præter relationem sit aliquid aliud secundum rem; sed solum considerata nominum ratione.

Ad tertium dicendum; quod si in perfectione divina nihil plus continetur quam quod significat nomen relativum; sequeretur quod esse eius esset imperfectum; utpote ad aliquid aliud se habens; sicut si non contineretur ibi plus quam quod nomine sapientiæ significatur; non esset aliquid subsistens. Sed quia divinæ essentia perfectio est maior quam quod significatione alicuius nominis comprehendi possit; non sequitur; si nomen relativum; vel quodcumque aliud nomen dicitur de Deo non significat aliquid per-

ARTICULUS II.

rei intellectæ, (a) ex ejus noticia procedens. Quam quidem conceptionem vox significat, & dicitur verbum cordis significatum verbo vocis. Cum autem Deus sit super omnia, ea quæ in Deo dicuntur, non sunt intelligenda secundum modum infimarum creaturarum, quæ sunt corpora, sed secundum similitudinem supremarum creaturarum, quæ sunt intellectuales substantiæ, à quibus etiam similitudo accepta deficit à repræsentatione divinatorum. Non ergo accipienda est processio, secundum quod est in corporalibus, vel per motum localem, vel per actionem alicujus cause in exteriorem effectum, ut calor à calefaciente in calefactum; sed secundum emanationem intelligibilem, utpote verbi intelligibilis à dicente, quod manet in ipso. Et sic fides catholica processionem ponit in divinis.

Ad primum ergo dicendum, quod objectio illa procedit de processione quæ est motus localis, vel quæ est secundum actionem tendentem in exteriorem materiam, vel in exteriorem effectum: talis autem processio non est in divinis, ut dictum est (in corp. art.)

Ad secundum dicendum, quod id quod procedit secundum processionem quæ est ad extra, oportet esse diversum ab eo à quo procedit; sed id quod procedit ad intra processu intelligibili, non oportet esse diversum; immo quanto perfectius procedit, tanto magis est unum cum eo à quo procedit. Manifestum est enim quod quanto aliquid magis intelligitur, tanto conceptio intellectualis est magis intima intelligenti, & magis unum. Nam intellectus secundum hoc quod actu intelligit, secundum hoc fit (b) unum cum intellecto. Unde cum divinum intelligere sit (c) in fine perfectionis, ut supra dictum est (quæst. xiv. art. 2.) necesse est quod verbum divinum sit perfecte unum cum eo à quo procedit, absque omni diversitate.

Ad tertium dicendum, quod procedere à principio ut extraneum, & diversum, repugnat rationi primi principii; sed procedere ut intimum, & absque diversitate per modum intelligibilem, includitur in ratione primi principii. Cum enim dicimus ædificatorem principium domus, in ratione hujus principii includitur conceptio suæ artis, & includeretur in ratione primi principii, si ædificator esset primum principium. Deus autem, qui est primum principium rerum, comparatur ad res creatas ut artifex ad artificiatâ.

(a) Ita cod. Alcan. aliique plures. Editi: conceptio rei intellectæ ex vi intellectiva proveniens, & ex ejus noticia procedens. (b) Ita cod. Alcan. Editi omnes magis unum. (c) Alii infinitum.

Utrum aliqua processio in divinis generatio dici possit.

IV. cont. cap. x. & xi. & opuscl. 11. cap. xl.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod processio quæ est in divinis, non possit dici generatio. Generatio enim est mutatio de non esse in esse, corruptioni opposita, & utriusque subjectum est materia. Sed nihil horum competit divinis. Ergo non potest generatio esse in divinis.

2. Præterea. In Deo est processio secundum modum intelligibilem, ut dictum est (art. præced.) Sed in nobis talis processio non dicitur generatio. Ergo neque in Deo.

3. Præterea. Omne genitum accipit esse à generante. Esse ergo cujuslibet geniti est esse receptum. Sed nullum esse receptum est per se subsistens. Cum igitur esse divinum sit esse per se subsistens, ut supra probatum est (quæst. vii. art. 1. & quæst. xi. art. 4.) sequitur quod nullus geniti esse sit esse divinum. Non est ergo generatio in divinis.

Sed contra est quod dicitur in Psalm. 111. *7. Ego hodie genitus te.*

Respondeo dicendum, quod processio Verbi in divinis dicitur generatio.

Ad cujus evidentiam sciendum est, quod nomine generationis dupliciter utimur. Uno modo communiter ad omnia generalia, & corruptibilia; & sic generatio nihil aliud est quam mutatio de non esse ad esse. Alio modo proprie in viventibus; & sic generatio significat originem alicujus viventis à principio vivente conjuncto; & hæc proprie dicitur nativitas. Non tamen omne hujusmodi dicitur genitum, sed proprie quod procedit secundum rationem similitudinis. Unde pilus, vel capillus non habet rationem geniti, & filii, sed solum quod procedit secundum rationem similitudinis, non cujuscumque; nam vermes, qui generantur in animalibus, non habent rationem generationis, & filiationis, licet sit similitudo secundum genus: sed requiritur ad rationem talis generationis quod procedat secundum rationem similitudinis in natura ejusdem speciei; sicut homo procedit ab homine, & equus ab equo. In viventibus autem, quæ de potentia in actu vitæ procedunt, sicut sunt homines, & animalia, generatio utramque generationem includit. Si autem sit aliquid vivens cujus vita non exeat de potentia in actu, processio (si qua in tali vivente invenitur) excludit omnino primam rationem generationis; sed potest habere rationem generationis quæ est propria viventium.

Sic

ARTICULUS III.

Utrum sit in divinis alia processio à generatione Verbi.

I. dist. xiiii. quæst. 1. art. 2. & IV. cont. cap. xiiii. fin. & pot. quæst. xxi. art. 2.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod non sit in divinis alia processio à generatione Verbi. Eadem enim ratione erit aliqua alia processio ab illa alia processione; & sic procederetur in infinitum, quod est inconveniens. Standum est igitur in prima, ut sit una tantum processio in divinis.

2. Præterea. In omni natura invenitur tantum unus modus communicationis illius nature: & hoc ideo est, quia operationes secundum terminos habent unitatem, & diversitatem. Sed processio in divinis non est nisi secundum communicationem divinæ nature. Cum igitur sit una tantum natura divina; ut supra ostensum est (quæst. xi. art. 3.) relinquatur quod una sit tantum processio in divinis.

3. Præterea. Si sit in divinis alia processio ab intelligibili processione Verbi, non erit nisi processio amoris, quæ est secundum voluntatis operationem. Sed talis processio non potest esse alia à processione intellectus intelligibilis: quia voluntas in Deo non est aliud ab intellectu, ut supra ostensum est (quæst. xix. art. 1.) Ergo in Deo non est alia processio præter processionem Verbi.

Sed contra est quod Spiritus sanctus procedit à Patre, ut dicitur Joann. xv. Ipse autem est alius à Filio, secundum illud Joann. xiv. 16. *Rogabo Patrem meum, & alium Paraclytum dabit vobis.* Ergo in divinis est alia processio præter processionem Verbi.

Respondeo dicendum, quod in divinis sunt duæ processiones, scilicet processio Verbi, & quædam alia.

Ad cuius evidentiam considerandum est, quod in divinis non est processio nisi secundum actionem, quæ non tendit in aliquid extrinsecum, sed manet in ipso agente. Hujusmodi autem actio in intellectuali natura est actio intellectus, & actio voluntatis. Processio autem Verbi attenditur secundum actionem intelligibilem. Secundum autem operationem voluntatis invenitur in nobis quædam alia processio, scilicet processio amoris, secundum quam amatum est in amante; sicut per conceptionem verbi res dicta, vel intellecta est in intelligente. Unde & præter processionem Verbi ponitur alia processio in divinis, quæ est processio amoris.

Ad primum ergo dicendum, quod non est necessarium procedere in divinis processionibus in infinitum. Processio enim quæ est ad intra in intellectuali natura, terminatur in processione voluntatis.

Ad

Ad secundum dicendum, quod quidquid est in Deo, est Deus, ut supra ostensum est (quæst. 111. art. 3. & 4.) quod non contingit in aliis rebus. Et ideo per quamlibet processionem quæ non est ad extra, communicatur divina natura, non autem aliæ naturæ.

Ad tertium dicendum, quod licet in Deo non sit aliud voluntas, & intellectus; tamen de ratione voluntatis, & intellectus est quod processiones quæ sunt secundum actionem utriusque, se habeant secundum quemdam ordinem. Non enim est processio amoris nisi in ordine ad processionem Verbi. Nihil enim potest voluntate amari, nisi sit in intellectu conceptum. Sicut igitur attenditur quidam ordo Verbi ad principium, à quo procedit, licet in divinis sit eadem substantia intellectus, & conceptio intellectus; ita licet in Deo sit idem voluntas, & intellectus; tamen quia de ratione amoris est quod non procedat nisi à conceptione intellectus, habet ordinis distinctionem processio amoris à processione Verbi in divinis.

ARTICULUS IV. 163

Utrum processio amoris in divinis sit generatio.

I. dist. XLII. art. 3. & IV. cont. cap. XXXIII.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod processio amoris in divinis sit generatio. Quod enim procedit (a) in similitudinem naturæ in viventibus, dicitur generatum, & nascens. Sed id quod procedit in divinis per modum amoris, procedit in similitudinem naturæ, alias esset extraneum à natura divina, & sic esset processio ad extra. Ergo quod procedit in divinis per modum amoris, procedit ut genitum, & nascens.

2. Præterea. Sicut similitudo est de ratione verbi, ita est etiam de ratione amoris. Unde dicitur Ecclesi. xlii. 19. quod *omne animal diligit simile sibi*. Si igitur ratione similitudinis verbo procedenti convenit generati, & nasci, videtur etiam quod amori procedenti convenit generari.

3. Præterea. Non est in genere quod non est in aliqua ejus specie. Si igitur in divinis sit quedam processio amoris, oportet quod præter hoc nomen commune habeat aliquod nomen speciale. Sed non est aliud nomen dare nisi generatio. Ergo videtur quod processio amoris in divinis sit generatio.

Sed contra est, quia secundum hoc sequeretur quod Spiritus sanctus, qui procedit ut amor, procederet ut genitus, quod est contra illud Athanasii (in suo Symbolo fidei): *Spiritus sanctus à Patre, & Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*.

(a) *Al. hic, & infra in similitudine.*

Respondeo dicendum, quod processio amoris in divinis non debet dici generatio. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod hæc est differentia inter intellectum, & voluntatem, quod intellectus sit in actu per hoc quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem; voluntas autem sit in actu non per hoc quod aliqua similitudo voliti sit in voluntate, sed ex hoc quod voluntas habet quandam inclinationem in rem volitam. Processio igitur quæ attenditur secundum rationem intellectus, est secundum rationem similitudinis; & intantum potest habere rationem generationis, quia omne generans generat sibi simile. Processio autem quæ attenditur secundum rationem voluntatis, non consideratur secundum rationem similitudinis, sed magis secundum rationem impellentis, & moventis in aliquid.

Et ideo quod procedit in divinis per modum amoris, non procedit ut genitum, vel ut filius, sed magis procedit ut spiritus: quo nomine quædam vitalis motio, & impulsio designatur, prout aliquis ex amore dicitur moveri, vel impelli ad aliquid faciendum.

Ad primum ergo dicendum, quod quidquid est in divinis, est unum cum divina natura. Unde ex parte hujus unitatis non potest accipi propria ratio hujus processionis, vel illius, secundum quam una distinguatur ab alia; sed oportet quod propria ratio hujus, vel illius processionis accipiatur secundum ordinem unius processionis ad aliam. Hujusmodi autem ordo attenditur secundum rationem voluntatis, & intellectus. Unde secundum horum propriam rationem fortitur in divinis nomen utraque processio, quod imponitur ad propriam rationem rei significandam; & inde est quod procedens per modum amoris, & divinam naturam accipit, & tamen non dicitur natum.

Ad secundum dicendum, quod similitudo aliter pertinet ad verbum, & aliter ad amorem: nam ad verbum pertinet, in quantum ipsum est quædam similitudo rei intellectæ, sicut genitum est similitudo generantis; sed ad amorem pertinet, non quod ipse amor sit similitudo, sed in quantum similitudo est principium amandi. Unde non sequitur quod amor sit genitus, sed quod genitum sit principium amoris.

Ad tertium dicendum, quod Deum nominare non possumus nisi ex creaturis, ut dictum est supra (quæst. xlii. art. 1.) Et quia in creaturis communicatio naturæ non est nisi per generationem, processio in divinis non habet proprium, vel speciale nomen, nisi generationis. Unde processio quæ non est generatio, remansit sine speciali nomine; sed potest nominari spiratio, quia est processio spiritus.

AR-

ARTICULUS V. 164

Utrum sint plures processionis in divinis quam duæ.

Inf. quæst. xxxvii. art. 4. corp. & quæst. xxxviii. art. 1. corp. & quæst. xli. art. 6. corp. & pot. quæst. x. art. 2. argo.

Sed contra.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod sint plures processionis in divinis quam duæ. Sicut enim scientia, & voluntas attribuitur Deo, ita & potentia. Si igitur secundum intellectum, & voluntatem accipiuntur in Deo duæ processionis, videtur quod tertia sit accipienda secundum potentiam.

2. Præterea. Bonitas maxime videtur esse principium processionis: cum bonum dicatur diffusivum sui esse. Videtur igitur quod secundum bonitatem aliqua processio in divinis accipi debeat.

3. Præterea. Major est fecunditatis virtus in Deo quam in nobis. Sed in nobis non est tantum una processio verbi, sed multe: quia ex uno verbo in nobis procedit aliud verbum, & similiter ex uno amore alius amor. Ergo & in Deo sunt plures processionis quam duæ.

Sed contra est quod in Deo non sunt nisi duo procedentes, scilicet Filius, & Spiritus sanctus. Ergo sunt ibi tantum duæ processionis.

Respondeo dicendum, quod processionis in divinis accipi non possunt nisi secundum actiones quæ in agente manent. Hujusmodi autem actiones in natura intellectuali, & divina non sunt nisi duæ, scilicet intelligere, & velle. Nam sentire, quod etiam videtur esse operatio in sentiente, est extra naturam intellectuale, neque totaliter est remotum à genere actionum quæ sunt ad extra: nam sentire perficitur per actionem sensibilis in sensum. Relinquitur igitur quod nulla alia processio possit esse in Deo nisi verbi, & amoris.

Ad primum ergo dicendum, quod potentia est principium agendi in aliud. Unde secundum potentiam accipitur actio ad extra: & sic secundum attributum potentie non accipitur processio divinæ personæ, sed solum processio creaturarum.

Ad secundum dicendum quod bonum, sicut dicit Boetius in Lib. de hebdomadibus. (Lib. An omne quod est, bonum sit, circa finem) pertinet ad essentiam, & non ad operationem, nisi forte sit objectum voluntatis. Unde cum processionis divinas secundum aliquas actiones necesse sit accipere; secundum bonitatem, & hujusmodi alia attributa non accipiuntur alie processionis nisi verbi, & amoris, secundum quod Deus suam essentiam, veritatem, & bonitatem intelligit & amat.

Ad tertium dicendum, quod, sicut supra habitum est (quæst. xiv. art. 3. & quæst. xix. art. 3.) Deus uno simplici actu omnia intelligit, & simpliciter omnia vult. Unde in eo non potest esse processio verbi ex verbo, neque amoris ex amore; sed est in eo solum unum verbum perfectum, & unus amor perfectus: & in hoc ejus perfecta fecunditas manifestatur.

QUÆSTIO XXVIII.

De relationibus divinis.

in quatuor articulis divinis.

DEinde considerandum est de relationibus divinis: & circa hoc quaruntur quatuor reales.

Primo, utrum in Deo sint alique relationes reales.

Secundo, utrum illæ relationes sint ipsa essentia divina, vel sint extrinsecus affixæ.

Tertio, utrum possint esse in Deo plures relationes realiter distinctæ ab invicem.

Quarto de numero harum relationum.

ARTICULUS I. 165

Utrum in Deo sint aliqua relationes reales.

I. dist. xxvi. quæst. 11. art. 1. & dist. xxxiii. art. 1. in corp. & IV. cont. cap. xiv. & pot. quæst. 11. art. 6. corp. & quæst. viii. art. 1. & opus. 11. cap. lili.

AD primum sic proceditur. Videtur quod in Deo non sint aliqua relationes reales. Dicit enim Boetius in Lib. de Trinit. (in med.) quod *cum quis predicamenta in divinam vertit predicationem, cuncta mutantur in substantiam, quæ predicari possunt; ad aliquid vero omnino non potest predicari*. Sed quidquid est realiter in Deo, de ipso predicari potest. Ergo relatio non est realiter in Deo.

2. Præterea. Dicit Boetius in eod. Lib. (circa finem) quod *similis est relatio in Trinitate Patris ad Filium, & utriusque ad Spiritum Sanctum, ut ejus quod est idem ad id quod est idem*. Sed hujusmodi relatio est rationis tantum, quia omnis relatio realis exigit duo extrema realiter. Ergo relationes quæ ponuntur in divinis, non sunt reales relationes, sed rationis tantum.

3. Præterea. Relatio paternitatis est relatio principii. Sed cum dicitur, Deus est principium creaturarum, non importatur aliqua relatio realis, sed rationis tantum. Ergo nec paternitas in divinis est relatio realis, & eadem ratione nec alie relationes quæ ponuntur ibi.

4. Præterea. Generatio in divinis est secundum

gens non est. Esse autem gloriosum significat esse beatum. Cum igitur Deo fruamur secundum intellectum, quia visio est rota merces, ut dicit Augustinus (Lib. XXII. de civ. Dei cap. xxv. aliquantulum à prin.) videtur quod beatitudo dicatur in Deo secundum intellectum.

Respondeo dicendum, quod beatitudo, sicut dictum est (art. præc.) significat bonum perfectum intellectus naturæ: & inde est quod sicut unaquæque res appetit suam perfectionem, ita & intellectualis natura naturaliter appetit esse beata. Id autem quod est perfectissimum in qualibet intellectuali natura, est intellectualis operatio, secundum quam capit quodammodo omnia. Unde cujuslibet intellectualis naturæ creatæ beatitudo consistit in intelligendo. In Deo autem non est aliud esse, & intelligere secundum rem, sed tantum secundum intelligentiæ rationem. Attribuitur ergo est Deo beatitudo secundum intellectum, sicut & aliis beatis, qui per assimilationem ad beatitudinem ipsius beati dicuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod ex illa ratione probatur quod Deus sit beatus secundum suam essentiam, non autem quod beatitudo ei conveniat secundum rationem essentiam, sed magis secundum rationem intellectus.

Ad secundum dicendum, quod beatitudo, cum sit bonum, est objectum voluntatis: objectum autem præintelligitur actui potentie. Unde secundum modum intelligendi prius est beatitudo divina quam actus voluntatis in ea requiescentis. Et hoc non potest esse nisi actus intellectus. Unde in actu intellectus attenditur beatitudo.

ARTICULUS III. 158.

Utrum Deus sit beatitudo cujuslibet beati.

2. quæst. 111. art. 1. & IV. dist. XLII. quæst. 1. art. 2. quæst. 1. & I. cont. cap. 111. §. 2.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod Deus sit beatitudo cujuslibet beati. Deus enim est summum bonum, ut supra ostensum est (quæst. vi. art. 2. & 4.) Impossibile est autem esse plura summa bona, ut etiam ex superioribus patet (quæst. xi. art. 3.) Cum igitur de ratione beatitudinis sit quod sit summum bonum, videtur quod beatitudo non sit aliud quam Deus.

2. Præterea. Beatitudo est finis rationalis naturæ ultimis. Sed esse ultimum finem rationalis naturæ: soli Deo convenit. Ergo beatitudo cujuslibet beati est solus Deus.

Sed contra. Beatitudo unius est major beatitudine alterius, secundum illud I. Cor. xv.

(a) Augustinus: qui te scit, etiam illa nesciat.

41. Stella differt à stella in caritate. Sed Deo nihil est majus. Ergo beatitudo est aliquid aliud quam Deus.

Respondeo dicendum, quod beatitudo intellectualis naturæ consistit in actu intellectus: in quo duo possunt considerari, scilicet objectum actus, quod est intelligibile, & ipse actus, qui est intelligere.

Si igitur beatitudo consideretur ex parte ipsius objecti, sic solus Deus est beatitudo: quia ex hoc solo est aliquis beatus quod Deum intelligit, secundum illud Augustini in V. Lib. Confess. (cap. xv. in princ.) Beatus est (a) qui se novit, etiam si alia ignoret. Sed ex parte actus intelligentis beatitudo est quid creatum in creaturis beatis; in Deo autem est etiam beatitudo hæc aliquid increatum.

Ad primum ergo dicendum, quod beatitudo, quantum ad objectum, est summum bonum simpliciter; sed quantum ad actum in creaturis beatis, est summum bonum non simpliciter, sed in genere bonorum participabilem à creatura.

Ad secundum dicendum, quod finis est duplex, scilicet *cujus* & *quo*; ut Philosophus dicit (Libr. I. Magn. Mor. cap. 111.) scilicet ipsa res, & usus rei; sicut avaro est finis pecunia, & acquisitio pecunie. Creaturæ igitur rationalis est quidem Deus finis ultimus ut res, beatitudo autem creata ut usus, vel magis fructio rei.

ARTICULUS IV. 159.

Utrum in Dei beatitudine omnis beatitudo includatur.

I. cont. cap. xlv.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod beatitudo divina non complectatur omnes beatitudines. Sunt enim quedam beatitudines falsæ. Sed in Deo nihil potest esse falsum. Ergo divina beatitudo non complectitur omnem beatitudinem.

2. Præterea. Quedam beatitudo secundum quosdam consistit in rebus corporalibus, sicut voluptatibus, divitiis, & hujusmodi: quæ quidem Deo convenire non possunt, cum sit incorporeus. Ergo beatitudo ejus, non complectitur omnem beatitudinem.

Sed contra est quod beatitudo est perfectio quedam. Divina autem perfectio complectitur omnem perfectionem, ut supra ostensum est (quæst. iv. art. 2.) Ergo divina beatitudo complectitur omnem beatitudinem.

Respondeo dicendum, quod quidquid est desiderabile in quacumque beatitudine vel vera, vel falsa, totum eminentius in divina beatitudine præexistit. De contemplativa enim felicitate habet continuam, & certissimam contenti-

pla-

plationem sui; & omnium aliorum; de activa vero gubernatione totius universi. De terrena vero felicitate, quæ consistit in voluptate, divitiis, potestate, dignitate, & fama, secundum Boetium in III. de cons. (prof. x.) habet gaudium de se, & de omnibus aliis pro delectatione; pro divitiis habet omnimodam sufficientiam, quam divitiæ promittunt; pro potestate omnipotentiam; pro dignitate omnium regimen; pro fama vero admirationem totius creaturæ.

Ad primum ergo dicendum, quod beatitudo aliqua secundum hoc est falsa, secundum quod deficit à ratione veræ beatitudinis; & sic non est in Deo: sed quidquid habet de similitudine quantumcumque tenuis beatitudinis, totum præexistit in divina beatitudine.

Ad secundum dicendum, quod bona quæ sunt in corporalibus corporaliter, in Deo sunt spiritualiter secundum modum suum.

Et hæc dicta sufficienter de his quæ pertinent ad divinam essentiam unitatem.

TRACTATUS DE TRINITATE.

QUÆSTIO XXVII.

De processione divinarum personarum.

in quinque articulos divisæ.

Consideratis autem his quæ ad divinam essentiam unitatem pertinent, restat considerare de his quæ pertinent ad trinitatem personarum in divinis. Et quia personæ divinæ secundum relationes originis distinguuntur, secundum ordinem doctrinæ prius considerandum est de origine, sive de processione; secundo de relationibus originis; tertio de personis.

Circa processionem quaruntur quinque. Primo, utrum processio sit in divinis.

Secundo, utrum aliqua processio in divinis generatio dici possit.

Tertio, utrum præter generationem aliqua alia processio possit esse in divinis.

Quarto, utrum illa alia processio possit dici generatio.

Quinto, utrum in divinis sint plures processionem quam duæ.

ARTICULUS I. 160

Utrum processio sit in divinis.

I. dist. xlii. art. 1. & IV. cont. cap. xi. & pot. quæst. x. art. 1.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod in Deo non possit esse aliqua processio.

S. Th. Oper. Tom. I.

Processio enim significat motum ad extra. Sed in divinis nihil est mobile, neque extraneum. Ergo neque processio.

2. Præterea. Omne procedens est diversum ab eo à quo procedit. Sed in Deo non est aliqua diversitas, sed summa simplicitas. Ergo in Deo non est processio aliqua.

3. Præterea. Procedere ab alio, videtur rationi primi principii, repugnare. Sed Deus est primum principium, ut supra ostensum est (quæst. 11. art. 3.) Ergo in Deo processio locum non habet.

Sed contra est quod dicit Dominus Joann. viii. 42. Ego ex Deo processio.

Respondeo dicendum, quod divina Scriptura in rebus divinis, nominibus ad processionem pertinentibus utitur.

Hanc autem processionem diversi diversimode acceperunt.

Quidam enim acceperunt hanc processionem, secundum quod effectus procedit à causa; & sic accepit Arius dicens, Filium procedere à Patre sicut primam ejus creaturam, & Spiritum sanctum procedere à Patre, & Filio sicut creaturam utriusque. Et secundum hoc neque Filius, neque Spiritus sanctus esset verus Deus. Quod est contra id quod dicitur de Filio I. Joann. ult. 20. Utrum finis in vero Filio ejus. Hic est verus Deus. Et de Spiritu sancto dicitur I. Corinth. vi. 19. Nescitis, quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti? templum autem habere solius Dei est.

Alii vero hanc processionem acceperunt, secundum quod causa dicitur procedere in effectum, in quantum vel movet ipsum, vel similitudinem suam ipsi imprimit; & sic accepit Sabellius dicens, ipsum Deum Patrem Filium dici, secundum quod carnem assumpsit ex Virgine; & eundem dici Spiritum sanctum, secundum quod creaturam rationalem sanctificat, & ad vitam movet. Huic autem acceptioni repugnant verba Domini de se dicens Joann. v. 19. Non potest facere à se. Filius quidquam: & multa alia, per quæ ostenditur, quod non est ipse Pater, qui Filius.

Si quis autem diligenter consideret, uterque acceptionem processionem, secundum quod est ad aliquid extra: unde neuter posuit processionem in ipso Deo; sed cum omnis processio sit secundum aliquam actionem, scilicet secundum actionem quæ tendit in exteriorem materiam, est aliqua processio ad extra; ita secundum actionem quæ manet in ipso agente, attenditur processio quedam ad intra. Et hoc maxime patet in intellectu, cujus actio, scilicet intelligere, manet in intelligente. Quicumque autem intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, producit aliquid intra ipsum, quod est conceptio rei.

fectum, quod divina essentia habeat esse im- perfectum; quia divina essentia comprehendit in se omnium generum perfectionem, ut supra dictum est (quæst. iv. art. 2.)

ARTICULUS. III.

Verum relationes que sunt in Deo, realiter ad invicem distinguuntur.

Inf. quæst. xxx. art. 1. cor. 2. cor. 3. potestatem quæst. 11. art. 3. 6. cor. 4. cor. 5. cor. 6. cor. 7. cor. 8. cor. 9. cor. 10. cor. 11. cor. 12. cor. 13. cor. 14. cor. 15. cor. 16. cor. 17. cor. 18. cor. 19. cor. 20. cor. 21. cor. 22. cor. 23. cor. 24. cor. 25. cor. 26. cor. 27. cor. 28. cor. 29. cor. 30. cor. 31. cor. 32. cor. 33. cor. 34. cor. 35. cor. 36. cor. 37. cor. 38. cor. 39. cor. 40. cor. 41. cor. 42. cor. 43. cor. 44. cor. 45. cor. 46. cor. 47. cor. 48. cor. 49. cor. 50. cor. 51. cor. 52. cor. 53. cor. 54. cor. 55. cor. 56. cor. 57. cor. 58. cor. 59. cor. 60. cor. 61. cor. 62. cor. 63. cor. 64. cor. 65. cor. 66. cor. 67. cor. 68. cor. 69. cor. 70. cor. 71. cor. 72. cor. 73. cor. 74. cor. 75. cor. 76. cor. 77. cor. 78. cor. 79. cor. 80. cor. 81. cor. 82. cor. 83. cor. 84. cor. 85. cor. 86. cor. 87. cor. 88. cor. 89. cor. 90. cor. 91. cor. 92. cor. 93. cor. 94. cor. 95. cor. 96. cor. 97. cor. 98. cor. 99. cor. 100.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod relationes que sunt in Deo, realiter ad invicem non distinguuntur. Quæcumque enim uni & eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem. Sed omnis relatio in Deo existens est idem secundum rem cum divina essentia. Ergo relationes secundum rem ad invicem non distinguuntur.

Præterea. Sicut paternitas, & filio secundum nominis rationem distinguuntur ab essentia divina, ita & bonitas, & potentia. Sed propter hujusmodi rationis distinctionem non est aliqua realis distinctio bonitatis, & potentie divine. Ergo neque paternitatis, & filiationis.

Præterea. In divinis non est distinctio realis, nisi secundum originem. Sed una relatio non videtur oriri ex alia. Ergo relationes non distinguuntur realiter ad invicem.

Sed contra est quod dicit Boetius in Libro de Trinitate (non multum a fine Lib.) quod substantia in divinis continet unitatem, relatio multiplicat Trinitatem. Si ergo relationes non distinguuntur ad invicem realiter, non erit in divinis unitas realis, sed rationis tantum: quod est Sabelliani erroris.

Respondetur dicendum, quod ex eo quod aliquid alicui attribuitur, oportet quod attribuantur ei omnia que sunt de ratione illius. Sicut cuiusque attribuitur homo, oportet quod attribuantur & esse rationale. De ratione autem relationis est respectus unius ad alterum, secundum quem aliquid alteri opponitur relative. Cum igitur in Deo realiter sit relatio, ut dictum est (art. 1. hujus quæst.) oportet quod realiter sit ibi oppositio. Relativa autem oppositio in sui ratione includit distinctionem. Unde oportet quod in Deo sit realis distinctio, non quidem secundum rem absolutam, quæ est essentia, in qua est summa unitas, & simplicitas, sed secundum rem relativam.

Ad primum ergo dicendum, quod secundum Philosophum in III. Physic. (text. 21.) argumentum illud tenet, quod quæcumque uni & eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem, in his que sunt idem re, & ratione, sicut tunica, & indumentum; non autem

tem in his que differunt ratione. Unde ibidem dicit, quod licet actio sit idem motui, similiter & passio; non tamen sequitur quod actio, & passio sint idem: quia in actione importatur respectus, ut à quo est motus in mobili, in passione vero, ut qui est ab alio. Et similiter licet paternitas sit idem secundum rem cum essentia divina, & similiter filio; tamen hæc duo in suis propriis rationibus important oppositos respectus. Unde distinguuntur ad invicem.

Ad secundum dicendum, quod potentia, & bonitas non important in suis rationibus aliquam oppositionem. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum, quod quamvis relationes, proprie loquendo, non oriuntur, vel procedant ad invicem, tamen accipiuntur per oppositum secundum processionem alicuius ab alio.

ARTICULUS IV.

Utrum in Deo sint tantum quatuor relationes reales, scilicet paternitas, filio, spiratio, & processio.

Inf. quæst. xxx. art. 1. cor. 1. cor. 2. cor. 3. cor. 4. cor. 5. cor. 6. cor. 7. cor. 8. cor. 9. cor. 10. cor. 11. cor. 12. cor. 13. cor. 14. cor. 15. cor. 16. cor. 17. cor. 18. cor. 19. cor. 20. cor. 21. cor. 22. cor. 23. cor. 24. cor. 25. cor. 26. cor. 27. cor. 28. cor. 29. cor. 30. cor. 31. cor. 32. cor. 33. cor. 34. cor. 35. cor. 36. cor. 37. cor. 38. cor. 39. cor. 40. cor. 41. cor. 42. cor. 43. cor. 44. cor. 45. cor. 46. cor. 47. cor. 48. cor. 49. cor. 50. cor. 51. cor. 52. cor. 53. cor. 54. cor. 55. cor. 56. cor. 57. cor. 58. cor. 59. cor. 60. cor. 61. cor. 62. cor. 63. cor. 64. cor. 65. cor. 66. cor. 67. cor. 68. cor. 69. cor. 70. cor. 71. cor. 72. cor. 73. cor. 74. cor. 75. cor. 76. cor. 77. cor. 78. cor. 79. cor. 80. cor. 81. cor. 82. cor. 83. cor. 84. cor. 85. cor. 86. cor. 87. cor. 88. cor. 89. cor. 90. cor. 91. cor. 92. cor. 93. cor. 94. cor. 95. cor. 96. cor. 97. cor. 98. cor. 99. cor. 100.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod in Deo non sint tantum quatuor relationes reales, scilicet paternitas, filio, spiratio, & processio. Est enim considerare in Deo relationes intelligentis ad intellectum, & volentis ad volitum, quæ videtur esse relationes reales; neque sub prædictis continentur. Non ergo sunt solum quatuor relationes reales in Deo.

Præterea. Relationes reales accipiuntur in Deo secundum processionem intelligibilem verbi. Sed rationes intelligibiles multiplicantur in infinitum, ut Avicenna dicit. Ergo in Deo sunt infinitæ relationes reales.

Præterea. Ideæ sunt in Deo ab æterno, ut supra dictum est (quæst. xv. art. 1.) non autem distinguuntur ad invicem, nisi secundum respectum ad res, ut supra dictum est (art. 2. ejusdem quæst.) Ergo in Deo sunt multo plures relationes æternæ.

Præterea. Aequalitas, & similitudo, & identitas sunt relationes quædam, & sunt in Deo ab æterno. Ergo plures relationes sunt ab æterno in Deo quam quæ dictæ sunt.

Sed contra videtur quod sint pauciores. Quia secundum Philosophum in III. Physic. (text. 21.) Eadem via est de Athenis ad Thebas, & de Thebis ad Athenas. Ergo videtur quod pari ratione eadem sit relatio de patre ad filium, quæ dicitur paternitas, & de filio ad patrem, quæ dicitur filio; & sic non sunt quatuor relationes in Deo.

Respondetur dicendum, quod secundum Philosophum in V. Metaph. (text. 20.) relatio omnis fundatur vel supra quantitatem, ut duplicem, & dimidium; vel supra actionem, & passionem, ut faciens, & factum; pariter, & filius, dominus, & servus; & hujusmodi. Cum autem quantitas non sit in Deo: est enim sine quantitate magnus, ut dicit Augustinus (Lib. I. de Trin. cap. 1. circa fin. & Lib. VI. cap. vii. circa prin.) relinquatur quod realis relatio in Deo esse non possit, nisi super actionem fundata. Non autem super actiones secundum quas procedit aliquid extrinsecum à Deo: quia relationes Dei ad creaturas non sunt realiter in ipso, ut supra dictum est (quæst. xii. art. 7.) Unde relinquatur quod relationes reales in Deo non possunt accipi nisi secundum actiones secundum quas est processio in Deo non extra, sed intra. Hujusmodi autem processionis sunt duæ tantum, ut supra dictum est (quæst. xxvii. art. 3. præcipue:) quarum una accipitur secundum actionem intellectus, quæ est processio verbi; alia secundum actionem voluntatis, quæ est processio amoris. Secundum quamlibet autem processionem oportet duas accipere relationes oppositas, quarum una sit procedentis à principio, & alia ipsius principii. Processio autem verbi dicitur generatio secundum propriam rationem, qua competit rebus viventibus. Relatio autem principii generationis in viventibus perfectis dicitur paternitas; relatio vero procedentis à principio dicitur filio. Processio vero amoris non habet nomen proprium, ut supra dictum est (quæst. xxvii. art. 4.) unde neque relationes quæ secundum ipsam accipiuntur. Sed vocatur relatio principii hujus processionis spiratio; relatio autem procedentis processio: quamvis hæc duo nomina ad ipsas processionem, vel origines pertineant, & non ad relationes.

Ad primum ergo dicendum, quod in his in quibus (a) differunt intellectus, & intellectum, volens, & volitum, potest esse realis relatio, & scientiæ ad rem scitam, & volentis ad rem volitam. Sed in Deo est idem omnino intellectus, & intellectum: quia intelligendo se, intelligit omnia alia; & eadem ratione voluntas, & volitum. Unde in Deo hujusmodi relationes non sunt reales, sicut neque relatio ejusdem ad idem. Sed tamen relatio ad verbum est realis: quia verbum intelligitur ut procedens per actionem intelligibilem, non autem ut res intellecta. Cum enim intelligimus lapidem, id quod ex re intellecta concipit intellectus, vocatur verbum.

Ad secundum dicendum, quod in nobis relationes intelligibiles in infinitum multiplicantur: quia alio actu intelligit homo lapidem, & alio actu intelligit se intelligere lapidem, & alio etiam intelligit hoc intelligere; & sic in infinitum multiplicatur adus intelligendi, & per consequens relationes intellectæ. Sed hoc in Deo non habet locum, quia uno actu tantum omnia intelligit.

Ad tertium dicendum, quod respectus ideales sunt intellecti à Deo. Unde ex eorum pluralitate non sequitur quod sint plures relationes in Deo, sed quod Deus cognoscat plures relationes.

Ad quartum dicendum, quod æqualitas & similitudo in Deo non sunt relationes reales, sed rationis tantum, ut infra patebit (quæst. lxi. art. 1. ad 4.)

Ad quintum dicendum, quod via est eadem ab uno termino ad alterum, & è converso; sed tamen respectus sunt diversi. Unde ex hoc non potest concludi, quod eadem sit relatio patris ad filium, & è converso. Sed posset hoc concludi de aliquo absoluto, si esset medium inter ea.

QUÆSTIO XXIX.

De personis divinis, in quatuor articulos divisa.

Premiis autem his, quæ de processionibus & relationibus præcognoscenda videbantur, necessarium est aggredi de personis.

Et primo secundum considerationem absolutam, & deinde secundum comparativam considerationem. Oportet autem absolute de personis primo quidem in communi considerare, deinde de singulis personis.

Ad communem autem considerationem personarum quatuor pertinere videntur. Primo quidem significatio hujus nominis persona. Secundo vero numerus personarum. Tertio ea quæ consequuntur numerum personarum, vel ei opponuntur, ut diversitas, & similitudo, & hujusmodi. Quarto vero ea quæ pertinent ad notitiam personarum.

Circa primum quaeruntur quatuor.

Primo, de definitione personæ.

Secundo, de comparatione personæ ad essentiam, subsistentiam, & hypostasim.

Tertio, utrum nomen personæ competat in divinis.

Quarto, quid ibi significet.

(a) Ita cod. Alcan. Editi differunt.

ARTICULUS I. 169

De definitione personæ.

III. P. quæst. 11. art. 2. cor. & I. dist. xxv. art. 1. & po. quæst. ix. art. 1. 2. & de uni. verbi art. 1.

AD primum sic proceditur. Videtur quod incompetens sit definitio personæ quam Boetius assignat in Lib. de duabus natur. (à principio Lib.) quæ talis est: *Persona est rationalis natura individua substantia*. Nullum enim singulare definitur. Sed persona significat quoddam singulare. Ergo persona inconvenienter definitur.

2. Præterea. Substantia, prout ponitur in definitione personæ, aut sumitur pro substantia prima, aut pro substantia secunda. Si pro substantia prima, superflue additur *individua*, quia substantia prima est substantia individua: si vero stat pro substantia secunda, falso additur, & est oppositio in adjecto: nam secundæ substantiæ dicuntur genera, vel species. Ergo definitio est male assignata.

3. Præterea. Nomen intentionis non debet poni in definitione rei. Non enim esset bona assignatio, si quis diceret: Homo est species animalis: homo enim est nomen rei, & species est nomen intentionis. Cum igitur persona sit nomen rei (significat enim substantiam quandam rationalis naturæ,) inconvenienter individuum, quod est nomen intentionis, in eius definitione ponitur.

4. Præterea. *Natura est principium motus, & quietis in eo in quo est per se, & non per accidentem*, ut dicitur in II. Phys. (text. 3.) Sed persona est in rebus immobilibus, sicut in Deo, & in Angelis. Non ergo in definitione personæ debuit poni natura, sed magis essentia.

5. Præterea. Anima separata est rationalis natura individua substantia; non autem est persona. Inconvenienter ergo persona sic definitur. (a)

Respondeo dicendum, quod licet universale, & particulare inveniatur in omnibus generibus, tamen speciali quodam modo individuum inveniatur in genere substantiæ. Substantia enim individuatur per se ipsam; sed accidentia individuatur per subiectum, quod est substantia: dicitur enim hæc albedo, in quantum est in hoc subiecto. Unde etiam convenienter individua substantiæ habent aliquod speciale nomen præ aliis: dicuntur enim hypostasēs, vel primæ substantiæ.

Sed adhuc quoddam specialiori, & perfectiori

(a) Cod. Alca. alique, item Edit. Rom. & Patav. omittunt argumentum Sed contra. Habet Nicolai sic. Sed contra est auctoritas prædicta Boetii.

ri modo invenitur particulare, & individuum in substantiis rationalibus, quæ habent dominium sui actus; & non solum aguntur, sicut alia, sed per se agunt: actiones autem in singularibus sunt. Et ideo etiam inter ceteras substantias quoddam speciale nomen habent singularia rationalis naturæ; & hoc nomen est *persona*.

Et ideo in prædicta definitione personæ ponitur *substantia individua*, in quantum significat singulare in genere substantiæ; additur autem *rationalis natura*, in quantum significat singulare in rationalibus substantiis.

Ad primum ergo dicendum, quod licet hoc singulare, vel illud definiti non possit, tamen id quod pertinet ad communem rationem singularitatis, definiti potest: & sic Philosophus (in libr. Prædicament. cap. de substantia) definit substantiam primam: & hoc modo definit Boetius personam.

Ad secundum dicendum, quod secundum quoddam *substantia* in definitione personæ ponitur pro substantia prima, quæ est hypostasēs; neque tamen superflue additur *individua*, quia nomine hypostasēs, vel substantiæ primæ excluditur ratio universalis, & partis. Non enim dicimus, quod homo communis sit hypostasēs, neque etiam manus, cum sit pars. Sed per hoc quod additur *individua*, excluditur à persona ratio assumptibilis; humana enim natura in Christo non est persona, quia est assumpta à digniori, scilicet à Verbo Dei. Sed melius dicendum est, quod substantia accipitur communiter, prout dividitur per primam, & secundam, & per hoc quod additur *individua*, trahitur ad standum pro substantia prima.

Ad tertium dicendum, quod quia substantiales differentiæ non sunt nobis notæ, vel etiam nominatæ non sunt, oportet interdum uti differentis accidentalibus loco substantialem; puta, si quis diceret: Ignis est corpus simplex, calidum, & siccum. Accidentia enim propria sunt effectus formarum substantialem, & manifestant eas. Et similiter nomina intentionum possunt accipi ad definiendum res, secundum quod accipiuntur pro aliquibus nominibus rerum quæ non sunt posita. Et sic hoc nomen *individuum* ponitur in definitione personæ ad designandum modum subsistendi qui competit substantiis particularibus.

Ad quartum dicendum, quod secundum Philosophum in V. Metaph. (text. 5.) nomen naturæ primo impositum est ad significandam generationem viventium, quæ dicitur *nativitas*. Et quia huiusmodi generatio est à principio intrinseco, extensum est hoc nomen ad sig-

nificandum principium intrinsecum cuiuscumque motus. Et sic definitur natura in II. Phys. (text. 3.) Et quia huiusmodi principium est formale, vel materiale, communiter tam materia, quam forma dicitur natura. Et quia per formam completur essentia uniuscuiusque rei, communiter essentia uniuscuiusque rei, quam significat eius definitio, vocatur natura. Et sic accipitur hic natura. Unde Boetius in eodem Lib. (de duab. naturis à princ.) dicit, quod *natura est unumquodque informans specifica differentia*. Specifica enim differentia est quæ complet definitionem, & sumitur à propria forma rei. Et ideo convenientius fuit quod in definitione personæ, quæ est singulare alicujus generis determinati, uretur nomine naturæ quam essentiæ; quæ sumitur ab esse, quod est communissimum.

Ad quintum dicendum, quod anima est pars humanæ speciei; & ideo licet sit separata, quia tamen retinet naturam unibilitatis, non potest dici substantia individua, quæ est hypostasēs, vel substantia prima, sicut nec manus, nec quæcumque alia partium hominis; & sic non competit ei neque definitio personæ, neque nomen.

ARTICULUS II. 170

Utrum persona sit idem quod hypostasēs, substantia, & essentia.

I. dist. xxiii. art. 1. & po. quæst. ix. artic. 1.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod persona sit idem quod hypostasēs, substantia, & essentia. Dicit enim Boetius in Lib. de duabus natur. (à princ.) quod *Græci naturæ rationalis individuum substantiam hypostasē nomine vocaverunt*. Sed hoc etiam apud nos significat nomen personæ. Ergo persona omnino idem est quod hypostasēs.

2. Præterea. Sicut in divinis dicimus tres personas, ita in divinis dicimus tres substantias: quod non esset, nisi persona, & substantia idem significarent. Ergo idem significant persona, & substantia.

3. Præterea. Boetius dicit in comment. Prædicamentorum, quod *Uxia* (quod est idem quod essentia) significat compositum ex materia; & forma. Id autem quod est compositum ex materia, & forma, est individuum substantiæ, quod & hypostasēs, & persona dicitur. Ergo omnia prædicta nomina idem significant videntur.

4. Sed contra est quod Boetius dicit in Lib. de duab. natur. (aliquantulum à princ.) quod genera, & species subsistunt tantum; individua vero non subsistunt tantum, verum

etiam substant. Sed à subsistendo dicuntur *substantia*, sicut à subsistendo *substantia*, vel *hypostasēs*. Cum igitur esse hypostasēs, vel personæ non conveniat generibus, vel speciebus, hypostasēs, vel personæ non sunt idem quod substantia.

5. Præterea. Boetius dicit in comment. Prædicamentorum, quod hypostasēs dicitur materia, *Uxiis* autem (id est *substantia*) dicitur forma. Sed neque forma, neque materia potest dici persona. Ergo persona differt à prædictis.

Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum in V. Metaph. (text. 15.) substantia dicitur dupliciter. Uno modo dicitur substantia quidditas rei, quam significat definitio secundum quod dicimus, quod definitio significat substantiam rei: quam quidem substantiam Græci *Uxiam* vocant; quod nos essentiam dicere possumus. Alio modo dicitur substantia subiectum, vel suppositum, quod subsistit in genere substantiæ. Et hoc quidem communiter accipiendo nominari potest nomine significante intentionem, & sic dicitur suppositum. Nominatur etiam tribus nominibus significantibus rem: quæ quidem sunt *res natura*, *substantia*, & *hypostasēs*; secundum triplicem considerationem substantiæ sic dicte. Secundum enim quod per se existit, & non in alio, vocatur *substantia*: illa enim subsistere dicimus quæ non in alio, sed in se existunt. Secundum vero quod supponitur alicui naturæ communi, sic dicitur *res natura*; sicut hic homo est res naturæ humanæ; secundum vero quod supponitur accidentibus, dicitur *hypostasēs*, vel *substantia*. Quod autem hæc tria nomina significant communiter in toto genere substantiarum, hoc nomen *persona* significat in genere rationalium substantiarum.

Ad primum ergo dicendum, quod hypostasēs apud Græcos ex propria significatione nominis habet quod significet quodecumque individuum substantiæ; sed ex usu loquendi habet quod sumatur pro individuo rationalis naturæ ratione suæ excellentiæ.

Ad secundum dicendum, quod sicut nos dicimus in divinis pluraliter tres personas, & tres substantias, ita Græci dicunt tres hypostasēs. Sed quia nomen substantiæ, quod secundum proprietatem significationis respondet hypostasi, æquivocatur apud nos, cum quandoque significet essentiam, quandoque hypostasim; ne possit esse erroris occasio, maluerunt pro hypostasi transferre *substantiam*, quam *substantiam*.

Ad tertium dicendum, quod essentia proprie est id quod significatur per definitionem. Definitio autem completur speciei principia, non autem principia individua. Unde in rebus compositis ex materia; & forma *essen-*

ria significat non solum formam; nec solum materiam, sed compositum ex materia, & forma communi, prout sunt principia speciei. Sed compositum ex hac materia, & ex hac forma habet rationem hypostasis, & personæ. Anima enim, & caro, & os sunt de ratione hominis; sed hæc anima, & hæc caro, & hoc os sunt de ratione huius hominis. Et ideo hypostasis, & persona addunt supra rationem essentia principia individualia; neque sunt idem cum essentia in compositis ex materia, & forma, ut supra dictum est (quæst. 111. art. 3.) cum de simplicitate divina ageretur.

Ad quartum dicendum, quod Boetius dicit, genera, & species subsistere, in quantum individua aliquibus competit subsistere ex eo quod sunt sub generibus; & species in prædicamento substantiæ comprehenduntur; non quod ipsæ species, vel genera subsistant, nisi secundum opinionem Platonis, qui posuit species rerum separatim subsistere à singularibus. Subsistere vero competit eisdem individuis in ordine ad accidentia, quæ sunt præter rationem generum, & specierum.

Ad quintum dicendum, quod individuum compositum ex materia, & forma habet quod subsistat accidenti ex proprietate materiæ. Unde & Boetius dicit in Lib. de Trinitate (ante med.) *Forma simplex subiectum esse non potest. Sed quod per se subsistat, habet ex proprietate suæ formæ, quæ non advenit rei subsistenti, sed dar esse actuale materiæ, ut sic individuum subsistere possit. Propter hoc ergo hypostasis attribuitur materiæ, & Ususque, sive subsistentiam, formæ, quia materia est principium subsistendi, & forma est principium subsistendi.*

ARTICULUS III. 171

Utrum nomen persona sit ponendum in divinis.

I. dist. xxiii. art. 2. & pot. quæst. 12. art. 3.

Ad tertium sic proceditur. Videtur quod nomen persona non sit ponendum in divinis. Dicit enim Dionysius in princip. de div. Nom. (cap. 1. lect. 1.) *Universiter non est audendum aliquid dicere, nec cogitare de super substantiali occulta Divinitate; præter ea quæ divinitus nobis ex sanctis eloquiis sunt expressa.* Sed nomen personæ non exprimitur nobis in sacra Scriptura novi, vel veteris testamenti. Ergo non est nomine personæ utendum in divinis.

2. Præterea. Boetius dicit in Lib. de duab. natur. (aliquantulum à princip.) *Ne-*

(a) Ita Edit. Rom. & Paris. Nicolai rationalis naturæ.

men persona videtur traductum ex his personis, quæ in comædiis, tragediisque homines representabant. Persona enim dicta est à personando, quia concavitate ipsa major necesse est ut volatur sonus. Græci vero has personas profusa vocant ab eo quod ponantur in facie, atque ante oculos obtegant vultum. Sed hoc non potest competere in divinis, nisi forte secundum metaphoram. Ergo nomen personæ non dicitur de Deo nisi metaphorice.

3. Præterea. Omnis persona est hypostasis. Sed nomen hypostasis non videtur Deo competere, cum secundum Boetium (ibidem) significet id quod subicitur accidentibus, quæ in Deo non sunt. Hieronymus etiam dicit (in ep. ad Damas. in med.) *quod in hoc nomine hypostasis venenum later sub melle.* Ergo hoc nomen persona non est dicendum de Deo.

4. Præterea. A quoque comoveatur definitio, & definitum. Sed definitio personæ supra posita (argum. 1. art. 1. huius quæst.) non videtur Deo competere: tum quia ratio importat discursivam cognitionem, quæ non competit Deo, ut supra ostensum est (quæst. xiv. art. 12.) & sic Deus non potest dici (a) rationalis naturæ: tum etiam quia Deus dici non potest individua substantia, cum principium individuationis sit materia; Deus autem immaterialis est; neque etiam accidentibus subsistat, ut substantia dici possit. Nomen ergo personæ Deo attribui non debet.

Sed contra est quod dicitur in Symbolo Athanasii: *Alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti.*

Respondeo dicendum, quod persona significat id quod est perfectissimum in tota natura, scilicet subsistens in rationali natura. Unde cum omne illud quod est perfectioris, Deo sit attribuendum, eo quod eius essentia continet in se omnem perfectionem, conveniens est ut hoc nomen persona de Deo dicatur; non tamen eodem modo quo dicitur de creaturis, sed excellentiori modo, sicut & alia nomina, quæ creaturis à nobis imposita, Deo attribuantur, sicut supra ostensum est (quæst. xiii. art. 3.) cum de divinis nominibus ageretur.

Ad primum ergo dicendum, quod licet nomen personæ in Scriptura veteris, vel novi testamenti non inveniat, dictum de Deo; tamen id quod nomen significat, multipliciter in sacra Scriptura invenitur assertum de Deo, scilicet quod est maxime per se ens, & perfectissime intelligens. Si autem oporteret de Deo dici solum illa secundum vocem quæ sacra Scriptura de Deo tradit, sequeretur quod nunquam in alia lingua posset aliquis loqui de Deo; nisi in illa in qua primo tradita est Scriptura veteris, vel

(a) natura individuali respectu ad creaturam, materia multitudine non oportet solvitur.

ARTICULUS IV. 172

Utrum hoc nomen persona significet relationem.

I. dist. xxiii. art. 3. & dist. xxvi. quæst. 1. art. 1. & pot. quæst. 12. art. 4.

novi testamenti. Ad inveniendum autem nova nomina antiquum fidem de Deo significantia coegit necessitas disputandi cum hæreticis. Nec hæc novitas vitanda est, cum non sit profana, utpote à Scripturarum sensu non discordans. Docet autem Apostolus profanas vocum novitates vitare, I. ad Timoth. ult.

Ad secundum dicendum, quod quamvis hoc nomen persona non conveniat Deo quantum ad id à quo impositum est nomen; tamen quantum ad id ad quod significandum imponitur, maxime Deo convenit. Quia enim in comædiis, & tragediis representabantur aliqui homines famosi, impositum est hoc nomen persona ad significandum aliquos dignitatem habentes. Unde confueverunt dici personæ in Ecclesiis, quæ habent aliquam dignitatem. Propter quod quidam definiunt personam dicentes, quod persona est hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinentem. Et quia magne dignitatis est in rationali natura subsistere, ideo omne individuum rationalis naturæ dicitur persona, ut dictum est (art. 1. huius quæst.) Sed dignitas divinæ naturæ excidit omnem dignitatem; & secundum hoc maxime competit Deo nomen personæ.

Ad tertium dicendum, quod nomen hypostasis non competit Deo quantum ad id à quo est impositum nomen, cum non subsistat accidentibus; competit autem quantum ad id ad quod significandum est impositum: est enim impositum ad significandum rem subsistentem. Hieronymus autem (in epist. sup. cit. ad Damas.) dicit, *sub hoc nomine venenum latere*, quia antequam significatio huius nominis esset plene nota apud Latinos, hæretici per hoc nomen simplices decipiebant, ut confiterentur plures essentias, sicut confitentur plures hypostases, propter hoc quod nomen substantiæ, cui responderet in Græco nomen hypostasis, communiter accipitur apud nos pro essentia.

Ad quartum dicendum, quod Deus potest dici rationalis naturæ, secundum quod ratio non importat discursum, sed communiter intelligibilem naturam. Individuum autem Deo competere non potest quantum ad hoc quod individuationis principium est materia, sed solum secundum quod importat incommunicabilitatem. Substantia vero convenit Deo, secundum quod significat existere per se. Quidam tamen dicunt, quod definitio superius (art. 1. huius quæst. arg. 1.) à Boetio data, non est definitio personæ, secundum quod personas in Deo dicimus. Propter quod Richardus de S. Victore (Lib. IV. de Trinit. cap. xvi. & xxv.) corrigere volens hanc definitionem, dixit quod persona, secundum quod de Deo dicitur, est divina nature incommunicabilis existentia.

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod hoc nomen persona non significet relationem, sed substantiam in divinis. Dicit enim Augustinus in VII. de Trinitate (cap. vi. circa princ.) *Cum dicimus personam Patris, non aliud dicimus quam substantiam Patris; ad se quippe dicitur persona, non ad Filium, &c.*

2. Præterea. Quid querit de essentia. Sed sicut dicit Augustinus in eodem loco (cap. iv. & seq. & Lib. V. de Trin. cap. ix. in fin.) *cum dicitur: Tres sunt qui testimonium dant in celo; Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & queritur: Quid tres? respondetur, tres personæ.* Ergo hoc nomen persona significat essentiam.

3. Præterea. Secundum Philosophum IV. Metaph. (text. xxviii.) id quod significatur per nomen, est eius definitio. Sed definitio personæ est rationalis naturæ individua substantia, ut dictum est (art. 1. huius quæst.) Ergo hoc nomen persona significat substantiam.

4. Præterea. Persona in hominibus, & Angelis non significat relationem, sed aliquid absolute. Si igitur in Deo significaret relationem, diceretur equivoco de Deo, & hominibus, & Angelis.

Sed contra est quod dicit Boetius in Lib. de Trinitate (post med.) *quod unum nomen ad personas pertinentem relationem significat.* Sed nullum nomen magis pertinet ad personam quam hoc nomen persona. Ergo hoc nomen persona relationem significat.

Respondeo dicendum, quod circa significationem huius nominis persona in divinis difficultatem ingerit quod pluraliter de tribus præter naturam essentialium nominum; neque etiam ad aliquid dicitur, sicut nomina quæ relationem significant.

Unde quibusdam visum est quod hoc nomen persona simpliciter ex virtute vocabuli essentiam significet in divinis, sicut hoc nomen Deus; & hoc nomen sapiens. Sed propter instantiam hæreticorum est accommodatum ex ordinatione Concilii ut possit poni pro relativo, & præcipue in plurali, vel cum nomine partitivo; ut cum dicimus *tres personæ*, vel *Alia est persona Patris, alia Filii.* In singulari vero potest sumi pro absoluto, & pro relativo. Sed hæc non videtur sufficiens ratio: quia si hoc nomen persona ex vi sue significationis non habet quod significet nisi essentiam in divinis, ex hoc quod dictum est, *tres personæ*, non fuisset hæreticorum quietata calumnia, sed majoris calumnie data esset eis occasio.

Et ideo alii dixerunt, quod hoc nomen *persona* in divinis significat simul essentiam, & relationem. Quorum quidam dixerunt, quod significat essentiam in recto, & relationem in obliquo: quia persona dicitur, quasi per se una; unitas autem pertinet ad essentiam; quod autem dicitur per se, implicat relationem obliquam. Intellegitur enim Pater per se esse, quasi relatione distinctus à Filio. Quidam vero dixerunt è converso, quod significat relationem in recto, & essentiam in obliquo: quia in definitione personæ natura ponitur in obliquo: & isti propinquius ad veritatem accesserunt.

Ad evidentiam igitur hujus quæstionis considerandum est, quod aliquid est de significatione minus communis, quod tamen non est de significatione magis communis: rationale enim includitur in significatione hominis, quod tamen non est de significatione animalis. Unde aliud est querere de significatione animalis, & aliud est querere de significatione animalis quod est homo. Similiter aliud est querere de significatione hujus nominis *persona* in communi, & aliud de significatione personæ divinæ. Persona enim in communi significat substantiam individuum rationalis naturæ, ut dictum est (art. 1. hujus quæst.). Individuum autem est quod est in se indistinctum, ab aliis vero distinctum. Persona igitur in quacumque natura significat id quod est distinctum in natura illa: sicut in humana natura significat hæc carnes, hæc ossa, & hanc animam; quæ sunt principia individuanti hominem: quæ quidem, licet non sint de significatione personæ, sunt tamen de significatione personæ humanæ. Distinctio autem in divinis non fit nisi per relationes originis, ut dictum est supra (quæst. xxviii. art. 2. & 3.). Relatio autem in divinis non est sicut accidens inhaerens subiecto, sed est ipsa divina essentia; unde est subsistens, sicut essentia divina subsistit. Sicut ergo Deitas est Deus, ita paternitas divina est Deus Pater, qui est persona Divina. Persona igitur divina significat relationem ut subsistentem.

Et hoc est significare relationem per modum substantiæ, quæ est hypostasis subsistens in natura divina; licet subsistens in natura divina non sit aliud quam natura divina. Et secundum hoc verum est quod hoc nomen *persona* significat relationem in recto, & essentiam in obliquo; non tamen relationem, in quantum est relatio, sed in quantum significatur per modum hypostasis. Similiter etiam significat essentiam in recto, & relationem in obliquo, in quantum essentia idem est quod hypostasis. Hypostasis autem significatur in divinis ut relatione distincta. Et similiter relatio per modum relationis significata cadit in ratione personæ in obliquo. Et secundum hoc etiam dici potest, quod hæc significatio hujus nominis

persona non erat percepta ante hæreticorum calumniam. Unde non erat in usu hoc nomen *persona* nisi sicut unum aliorum ablatorum; sed postmodum accommodatum est hoc nomen *persona* ad standum pro relativo ex congruentia suæ significationis, ut scilicet hoc quod stat pro relativo, non solum habeat ex usu, ut prima opinio dicebat, sed etiam ex significatione sua.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc nomen *persona* dicitur ad se, non ad alterum: quia significat relationem non per modum relationis, sed per modum substantiæ, quæ est hypostasis. Et secundum hoc Augustinus dicit, quod significat essentiam, prout in Deo essentia est idem cum hypostasi: quia in Deo non differunt quod est, & quo est.

Ad secundum dicendum, quod *quis* quandoque querit de natura, quam significat definitio, ut cum queritur, quid est homo? & responderetur, animal rationale mortale. Quandoque vero querit suppositum, ut cum queritur, quid natat in mari? & responderetur, piscis. Et sic querentibus, quid tres, responsum est, tres personæ.

Ad tertium dicendum, quod in intellectu substantiæ individua, id est distincta, vel incommunicabilis, intelligitur in divinis relatio, ut dictum est (in corp. art.).

Ad quartum dicendum, quod diversa ratio minus communium non facit æquivocationem in magis communi. Licet enim sit alia propria definitio equi, & alini; tamen univocantur in nomine animalis, quia communis definitio animalis convenit utrique. Unde non sequitur quod, licet in significatione personæ divinæ contineatur relatio, non autem in significatione angelicæ personæ, vel humanæ, quod nomen personæ æquivoce dicatur. Licet nec etiam dicatur univoce, cum nihil univoce de Deo dici possit, & de creaturis, ut supra ostentum est (quæst. xlii. art. 5.).

QUÆSTIO XXX.

De pluralitate personarum in divinis.

in quatuor articulis divisa.

Deinde queritur de pluralitate personarum: & circa hoc queruntur quatuor. Primo, utrum sint plures personæ in divinis. Secundo, quot sint. Tertio, quid significant termini numerales in divinis. Quarto, de communitate hujus nominis *persona*.

Ad primum dicendum, quod proprietates absolute in divinis, ut bonitas, & sapientia, non opponuntur ad invicem, unde neque realiter distinguuntur. Quamvis ergo eis conve-

ARTICULUS I.

173

Utrum sit ponere plures personas in divinis.

I. dist. 11. art. 4. & 5. & IV. cons. cap. v. & xxv. & po. quæst. ix. ar. 5. & op. 11. c. l. & quodam. vii. quæst. 111. art. 1.

AD primum sic proceditur. Videtur quod non sit ponere plures personas in divinis. *Persona enim est rationalis naturæ individua substantia.* Si ergo sunt plures personæ in divinis, sequitur quod sint plures substantiæ: quod videtur hæreticum.

2. Præterea. Pluralitas proprietatum abolutarum non facit distinctionem personarum neque in Deo, neque in nobis. Multo igitur minus pluralitas relationum. Sed in Deo non est alia pluralitas nisi relationum, ut supra dictum est (quæst. xxviii. art. 3.). Ergo non potest dici, quod in Deo sint plures personæ.

3. Præterea. Boetius (in Lib. I. de Trinitate med.) dicit de Deo loquens, quod *hoc vere unum est in quo nullus est numerus.* Sed pluralitas importat numerum. Ergo non sunt plures personæ in divinis.

4. Præterea. Ubicumque est numerus, ibi est totum, & pars. Si igitur in Deo sit numerus personarum, erit in Deo ponere totum, & partem: quod simplicitati divinæ repugnat.

Sed contra est quod dicit Athanasius (in suo symbolo fidei): *Alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti.* Ergo Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt plures personæ.

Respondeo dicendum, quod plures esse personas in divinis sequitur ex præmissis. Ostensum est enim supra (art. 4. quæst. præc.) quod hoc nomen *persona* significat in divinis relationem ut rem subsistentem in natura divina. Supra autem habitum est (quæst. xxviii. art. 1. 3. & 4.) quod sunt plures relationes reales in divinis: unde sequitur quod sint plures res subsistentes in divina natura. Et hoc est esse plures personas in divinis.

Ad primum ergo dicendum, quod substantia non ponitur in definitione personæ, secundum quod significat essentiam, sed secundum quod significat suppositum: quod pater ex hoc quod additur *individua*. Ad significandum autem substantiam sic dictam habent Greci nomen hypostasis. Unde sicut nos dicimus tres personas, ita ipsi dicunt tres hypostases. Nos autem non convenimus dicere tres substantias, ne intelligerentur tres essentia: propter nominis æquivocationem.

Ad secundum dicendum, quod proprietates absolute in divinis, ut bonitas, & sapientia, non opponuntur ad invicem, unde neque realiter distinguuntur. Quamvis ergo eis conve-

S. To. Oper. Tom. I.

niar subsistere, non tamen sunt plures res subsistentes, quod est esse plures personas. Proprietates autem absolute in rebus creatis non subsistunt, licet realiter ad invicem distinguantur, ut abelo, & dulcedo; sed proprietates relative in Deo & subsistunt, & realiter ad invicem distinguuntur, ut supra dictum est (quæst. xxviii. art. 3.) Unde pluralitas talium proprietatum sufficit ad pluralitatem personarum in divinis.

Ad tertium dicendum, quod à Deo propter summam unitatem, & simplicitatem excluditur omnis pluralitas absolute dictorum, non autem pluralitas relationum, quæ relationes prædicantur de aliquo ut ad alterum. Et sic compositionem in ipso, de quo dicuntur, non important, ut Boetius in eodem Libro docet.

Ad quartum dicendum, quod numerus est duplex; scilicet numerus simplex, vel absolutus, ut duo, & tria, & quatuor; & est numerus qui est in rebus numeratis, ut duo homines, & duo equi. Si igitur in divinis accipiatur numerus absolute, sive abstracte, nihil prohibet in eo esse totum, & partem; & sic non est nisi in actione intellectus nostri: non enim numerus absolutus à rebus numeratis est nisi in intellectu. Si autem accipiatur numerus, prout est in rebus numeratis, sic in rebus quidem creatis unum est pars duorum, & duo trium, ut unus homo duorum, & duo trium; & sic non est in Deo, quia tantus est Pater, quanta tota Trinitas, ut infra patebit (quæst. xlii. art. 1. & 4.)

ARTICULUS II.

174

Utrum in Deo sint plures persona quam tres.

Inf. quæst. xxxi. art. 1. & quæst. xli. art. 6. & l. dist. x. art. 5. & IV. cons. cap. xlii. & xxvi. & po. quæst. ix. art. 9. & opus. 11. cap. lvi. & lx.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod in Deo sint plures personæ quam tres. Pluralitas enim personarum in divinis est secundum pluralitatem proprietatum relativarum, ut dictum est (art. præc.). Sed quatuor sunt relationes in divinis, ut supra dictum est (quæst. xxviii. art. 4.) scilicet paternitas, filiatio, communis spiratio, & processio. Ergo quatuor personæ sunt in divinis.

2. Præterea. Non plus differunt natura à voluntate in Deo quam natura ab intellectu. Sed in divinis est alia persona quæ procedit per modum voluntatis, ut amor, & alia quæ procedit per modum naturæ, ut filius. Ergo est etiam alia quæ procedit per modum intellectus, ut verbum, & alia quæ procedit per modum naturæ ut filius; & sic iterum sequitur quod non sunt tantum tres personæ in divinis.

X

3. Præ-